

"כך היא גאולתם של ישראל..."

חישוב קיצים

ומושב בג' ישראל אש"ר

10 יצאו ממצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה: נתי מן קץ שלשים שנה
וארבע מאות שנה נתי קצת נתיים נתי יצאו כל-צבאות יהוה מארץ
10 מצרים: ליל שנים הוא לילה להיציאם מארץ מצרים הוא-הלילה
נתי לילה שנים לל-קץ ישראל לנתיים:

10 א. ב. ג. ד. ה. ו. ז. ח. ט. י.

2 ויהיה שיעור הכתוב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים עד שלשים שנה וארבע מאות שנה שישבו שם למלאות להם כן בארץ לא להם, הודיענו הכתוב כי עתה בצאתם נשלמה הגלות הנגזרת עליהם והוציאם מעבדות לחירות, לא שיוציאם ממצרים ויהיו עוד גרים בארץ לא להם. ובעבור שכבר הזכיר הענין הזה והודיע בו, לא הוצרך בו להאריך, כי לא בא הכתוב הזה רק להודיע השלשים שנה שנוספו עליהם. ולכן אמר דרך קצרה שהשלימו במצרים ארבע מאות שנה הנאמרים לאברהם אביהם וידועים להם, ועוד שלשים שנה, והורו ואמר יהוה מקץ 10 שלשים שנה וארבע מאות שנה גלותם יצאו מארץ מצרים לחירות עולם

ואמר כי השלשים הנוספים היו מיום צאת אברהם מארצו³⁸ והנה יהיה פירוש הכתוב ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים עד מלאות שלשים שנה וד' מאות שנה³⁹ להיוחם גרים הם ואבותיהם⁴⁰ בארץ לא להם. ועוד אני אומר כי הפשט המחזור מן הכל הוא שנאמר כי הגזרה היתה ארבע מאות שנה מן היום ההוא⁴¹ כאשר הזכרנו. והשלשים שנה האלו הם חוספת עליהם בעון הדור ההוא כי אם נגזר על האדם בחטאו גלות וענוי שנה או שנתיים והוא יוסיף על חטאתו פשע בהם, יוסיפו עליו שבע על חטאתיו וגלות ויסורין כהנה וכהנה, שאין ענשו הראשון הבטחה לו שלא יענש בעון שיעשה. והנה היה על אברהם אבינו גזרה שיהיה זרעו גר בארץ לא להם ארבע מאות שנה, ושלא ישוּבו הנה עד דור רביעי כי לא שלם עון האמרי, ולא היתה לו

3 הכטחה רק באחרי כן יצאו ברכוש גדול⁴². והוא מיד או מופלג כמה, וגם הוא על תנאי כמו שאמר וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול (בראשית טו יד), שיעמיד בדיון את הגוי אם עשו כראוי לישראל לפי מעשיהם ולפי הנגזר עליהם. ועוד שאין שום הכטחה שלא יגרום החטא⁴³ לבטלה אלא במקום שבועה. ומן הידוע שהיו ישראל במצרים רעים וחטאים מאד, ובטלו גם המילה, דכתיב וימרו כי ולא אבו לשמוע אלי איש אח שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואומר לשפוך חמתי עליהם [וגו'] בתוך ארץ מצרים וגו' (יחזקאל כ ח). וכתיב והסירו את אלהים אשר עבדו אבותיהם כעבר נהגו ובמצרים ועבדו את ה' (יהושע כד יד), ועל כן ארך גלותם שלשים שנה, והיה ראוי שיתארך יותר אלא שצעקו והרכיבו חפלה, וזה טעם ויאנחו מן העבודה ויעזקו ותעל שועתם (לעיל ב כג), וישמע אלהים את נאקתם (שם כד), ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי (שם ג ט), וכתיב ונצצק אל ה' אלהי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את עניינו ואת עמלינו ואת לחצנו (דברים כו ז), כי לא היו ראויים להגאל מפני הקץ שבא אלא שקבל צעקתם ונאקתם מפני הצער הגדול שהיו בו, כאשר פירשתי בסדר ואלה שמות⁴⁴. ולמה היה קשה על הראשונים 10 לפרש כי נתארך גלותם על הקץ שלשים שנה⁴⁵, והנה נתארך עליהם ארבעים שנה בחטא המרגלים כי כל הארבעים שנים ההם היה להם ענוי, כמו שאמר וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענותך (דברים ח ב), וכתיב ויענך וירעיבך (שם ג), והיה להם⁴⁶ גלות שלימה בארץ לא להם רק לנחש שרף ועקרב, ולא נתקיים להם ודור רביעי ישוּבו הנה (בראשית טו טז)⁴⁷, כי בארבעים שנה נתחלף הדור ההוא בודאי שכבר נולדו⁴⁸, אבל החטאים גרמו הכל ואפשר שהיה זה בסבת בני אפרים שיצאו שלשים שנה קודם לכיאת משה רבינו, וכמו שהזכירו רבותינו⁴⁹, כי הם מנו ולא טעו, ועונותיו ילכדנו את הרשע (משלי ה כב), והקב"ה ימחלו לנו על כל חטא ושגיאה.

רמב"ן א. ב. ג. ד. ה. ו. ז. ח. ט. י.

5 חשב את הקץ: פירוש כמו שכתוב בעתה אחישנה ואמרו לא זכו בעתה זכו אחישנה והענין כאשר הקב"ה נותן קץ וחשבון על זמן הגלות לא נתגלה מאיזה זמן להתחיל לחשוב ואם ישראל זוכים מתחיל מזמן קודם ומסתיים מנין הקץ תחלה וזהו זכו אחישנה ואם ח"ו לא זכו מתחיל מזמן המאוחר וזהו שאמר כאן שברוך הוא על שהקדוש ברוך הוא חישב את הקץ של ד' מאות שנה לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו תיכף מאותו זמן שאמר לאברהם אבינו.

הנה, הנה אלא פסח

4 חשב את הקץ: וכאשר חשב הקב"ה לקרב את הקץ ע"י דורות נבלע ע' שנה יחד וע"י הזמן חשב מזמן קודם ורצין השני מהר, והקב"ה אמר לאברהם ב' קיצים שונים, א', ד' מאות שנה. ב' דור רביעי וכו' והקב"ה קיצר קיצים הראשונים שה' מאות שנה חשב משנולד יצחק וגם קץ הדורות היה ראוי שיהיה שלמון מיוצאי מצרים שהרי חצרון מירודי מצרים היה והיה נחשון מיוצאי מצרים.

(פ"י על הש"ר ב' ח')

הנה, הנה אלא פסח

6 ברייתא נוספת על מועד הגאולה:
תניא רבי נתן אומר: מקרא זה שיובא מיד הריהו נוקב ניוֹרֵד עַד תְּהוּם¹⁰¹. הכתוב (חבקוק ב. ג) אומר: "כי עוד חזון למועד וְנִפְחַ לְקֶץ וְלֹא יָבֹא אִם יִתְמַקְּמָה חֶפְזָה לוֹ כִּי בֹא יָבֹא לֹא יִאָחֵר". ופירוש הרבים: "כי עוד חזון למועד - עוד יבוא חזון נבואי למועד שנקבע על ידי הקב"ה, וְנִפְחַ לְקֶץ - וחזון זה ידבר על מועד הקץ, ולא יָבֹא - ואותו קץ אכן יבוא כמועדו ולא תהיה זו נבואת כזב שלא תתקיים, ואף אם יתמקמה הקץ חפזה לו, כי בא יבא בסופו של רבר בומט המיועד, ולא יִאָחֵר¹⁰². מכאן מוכח שאין לחשב את מועד בוא הקץ, לא כרבותינו שהיו דורשין את הפסוק בדניאל (ו. כה) "כי 10 למועד מוצרים נחציו", שתרגמו "עד עֵדן וְעֵדֵינוּ וְפִלְגַ עֵדֵינוּ", כרמו למשך הזמן שישראל יהיו משועבדים בו, ולפי זה חישוב את מועד הגאולה¹⁰³, ולא כרבי שמלאי שהיה דורש את הפסוק בתהלים (פ. ו) "הַאֲפַלְתֶּם לְחֵם דְּמַעַז וְנִשְׁקַמוּ בְּדַמְעוֹת שְׁלִישׁ" כדי לחשב את מועד הגאולה¹⁰⁴, ולא כרבי עקיבא שהיה דורש את הפסוק בתהלים (ב. ו) "עוד אחת מעט היא נצמי מרעיש את השמים ואת הארץ" כרמו למה שיקרה לאחר חורבן הבית השני, וחישב מתוך כך את קץ הגאולה¹⁰⁵, אלא פסוק זה מתייחס לאמורעות אחרים שזמנם בעד בית המקדש השני קיים, והם: מלכות ראשון - של בית חשמונאי, תימשך שבעים שנה¹⁰⁶, מלכות שנייה - של בית הורדוס, תימשך חמשים ושתיים שנה¹⁰⁷, ומלכות בן כוזבא שתי שנים ומחציה¹⁰⁸.

7 פרק אחד עשר סנהדרין הגמרא ממשיכה ודנה בפסוק שהביא רבי נתן כאסמכתא לדבריו, ושואלת: מאי יניפח לקץ ולא יבוא¹⁰⁹? הגמרא עונה: אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: יש לפרש את הרבים כך: תיפח עֶצְמֶן (נפשם)¹¹⁰ של מחשבי קיצין, שהיו אומרים: בֵּינוּ שְׁהִיגֵעַ אֶת הַקֶּץ וְלֹא בֹא, שׁוֹב אֵינּוּ בֹא, וְלֹא הִיָּה לָהֶם לִכְבוֹד וְלִוְדוֹר כִּן¹¹¹. אֵלָּא חֶפְזָה לוֹ, שְׁנֵאָמַר: "אִם יִתְמַקְּמָה חֶפְזָה לוֹ"¹¹². שְׁמָא תֵּאֵמַר: אֵינוּ מִחְפִּין וּמַצִּיִּים לְמִשִּׁיחַ וְהוּא - הקדוש ברוך הוא אֵינוּ מִחְפִּה לוֹ וְאֵינוּ חֹפֵץ לְהִבְיֹא, מִכֵּיּוֹן שְׁחַטְּאֵנוּ לְפָנָיו¹¹³, תְּלַמּוּד לֹמַר - על כך אומר הכתוב (ישעיה ל, יח): "וְיִלְכַן חֶפְזָה ה' לְחַנְּנֶכֶם וְלָכֵן יִרְוֶם לְרַחֲמֶיכֶם", הרי שה עצמו מחכה ומתאוה, כביכול, שיבוא משיח¹¹⁴, ואם תשאל¹¹⁵, נְכִי מֵאָחֵר שְׁאֵינוּ מִחְפִּים, וְהוּא גַם כֵּן מִחְפִּה, מִי מַעֲבֵב אֶת הַמִּשִּׁיחַ מִלְּבוֹאֵי הַתְּשׁוּבָה הַיָּא: מִתּוֹ דִּדִּין מַעֲבָבָת, שְׁעוֹנוֹתֵינוּ גּוֹרְמִים לְדַחֲוֹת אֶת הַקֶּץ עַד שִׁיפְרַע ה' תְּחִילָתָן מִן הַמּוֹרְדִים בּוֹ¹¹⁶, וְיש אִם כֵּן לְתַמּוּה: וְכִי מֵאָחֵר שְׁמַדְתָּ הַדִּין מַעֲבָבָת אֵינוּ לְמַה מִּחְפִּין¹¹⁷? על כך יש להשיב: כִּי לְקַבֵּל שְׂכָר¹¹⁸ מֵאָחֵר כְּסוּיִם בְּאוֹתוֹ פְּסוּק: "אֲשֶׁרֵי כָל חוֹבֵי (הַמַּחֲכִים) לוֹ"¹¹⁹. הגמרא דורשת ררשה אחרת מן הפסוק הנזכר:

סנהדרין 33, 34

8. [יט] את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, ר' יהודה בשם ר' אלעזר בר אבינא שני בני אדם נגלה להן הקץ חזרו ונתכסה מהם. ואלו הם יעקב ודניאל.

9 ואתה דניאל קחם הדברים והתם הספר עדעת קץ וישטפו רבים ותתרה הדעת: ה' וראיתו אני דניאל והנה שענים אחרים עמדים אחר הנה לשפת היאר ואחד הנה לשפת היאר: ויאמר לאיש לבוש הפדים אשר מפעל למימי היאר עדקמי קץ הפלאות: ויאשבע את האיש לבוש הפדים אשר מפעל למימי היאר ותרם ימיו ושאלו אל השמים וישבע בתי העולם למעול מועדים ותמי ויבולות נפץ ידעם קדתי הכליפה כל אלה: ה' ואני שבעתי ולא אבין ואמרת אדוני מה אחרית אלה: פ ויאמר לה דניאל כי סתמים ותחמים הדברים עדעת קץ: ותתברר ויחלקנו ויצרפו רבים והרשעו רשעים ולא יבנו כל רשעים והמשפלים יביטו: ובעת הוסר החמיר ולתת שקוץ שנים ימים אלקי מאתים ותשעים: ה' אשר המהרה ויגיע לימים אלקי שלש מאות שלש ותמישי: ה' ואתה לה לבין ותנחם ותעמד לגדלה קץ תמימי: פ

דניאל פ' י"ג

12 ואין להאריך עוד כי אלו דברים עמוקים מאוד מאוד, ולא באנו לבאר רק כי גלוי הקץ אין ראוי לשום אדם, וכל זה מפני מעלת הקץ לכן לא היה ראוי לגלות הקץ כי אם ליעקב שהקץ נעלם אין ידיעה בו, ולכן תפח רוחו של מחשבי הקץ. ומה תדע כי כל מה שאמרו חכמים בענין הקץ, לא שהיו גוזרים שכך יהיה בודאי באותו זמן ובאותו שעה, רק שגלה לנו זמן מוכן שראוי שיהיה בו הקץ ועד אותו זמן 10 הזמן אין ראוי שיהיה הקץ כלל עד אותו זמן שהוא מוכן, אבל לא באו לומר שהזמן והקץ הוא בודאי באותו זמן, שדבר זה א"א כמו שהקץ הוא מהדברים הנעלמים אשר אי אפשר שיהיה נגלה בבירור, ועוד יתבאר:

ז'ה יאהל פ' י"ג

13 חישוב הקץ: מהגמרא כפשוטה נראה שחישוב הקץ - אימתי יבוא המשיח - אסור בכל אופן, כך נוסק להלכה ברמב"ם הלכות מלכים יב, ב. למרות זאת, לאורך כל הדורות היו רבים מגדולי חכמי ישראל שחישוב ואף פירסמו ומניס לבוא הקץ לפי חישובם (ראה מעיני הישועה מעין א תמר א ומרגליות הים לכמה דוגמאות). הרמב"ם דן בבעיה זו באגרת תימן. שם הוא מקשה על רב סעדיה גאון שחישב את הקץ, וללימד הכותה היחיד שמצא לו הוא שהיה צורך בדורו לחזק את האמונה בביאת המשיח ולכן הציע לבני הדור "קץ" שלא ירחק זמנו. [וכנראה זוהי הסיבה שגם הרמב"ם עצמו הציע "קץ" משלו]. הרמב"ם והאברבנאל מציעים טעם אחר להיחר חישוב הקץ: לדעתם אין 10 האיסור לחשב אלא כאשר היקף המוצע הוא מוחלט, אשר אם יתברר שאינו נכון - עלול לגרום לאנשים לאבד את אמונתם. וראיתם ממה שהגמרא מנשיכה ואומרת: "שקדו אוקרים פינון שהגיע את הקץ ולא בא - שוב אינו בא", ומכאן, שאם מישוהו מציע פירושו לפסוקים רק בדרך אפשר, ולא במוחלט, אין שום איסור בדבר (ספר הגאולה שער ד; מעיני הישועה מעין א תמר ב; וראה רש"י ד"ה ויפח).

20 הרמב"ם והאברבנאל (שם) מציעים גם טעם נוסף: חכמינו זכרונם לכרכה שהיו קרובים לזמן החורבן ידעו שהגאולה עדיין רחוקה מאד, ולכן אסרו לחשב את הקץ כדי לא לייאש את הציבור שכידעו שגלגול המרה תימשך לאורך זמן. אבל בתקופתם (של הרמב"ם ושל האברבנאל) כבר לא שייך טעם זה, שהרי כבר עברו שנים כל כך רבות מן הגלות, והגאולה כבר קרובה יותר. רעת רש"י היא כנראה כמו המקילים בדבר, שכך כותב בפירושו לדניאל ח, יד: "ואנו נוהיל להבטחת מלכנו קץ אחר קץ, ובעבור קץ הדרוש (כשעבר זמן הקץ שחישובו אינו שהוא חכם ממדרש הכתוב) נודע כי טעה במדרשו, והבא אחריו יתור וידרוש בדרך אחרת". הרמב"ם והאברבנאל (שם) מסבירים את העובדה שאפילו גדולי החכמים, ובהם תנאים, טעו בחישוב הקץ, בכך שרצו ה' היה שהקץ יישאר מכוסה ונעלם (וראה גם רש"י לדניאל יא, לה. אכן עזרא, סוף פירושו לפסוק ל שם).

כיאווי אמת סנהדין גבולות ארץ ישראל: 33

10 (ד) ואתה דניאל, מפני שידע שהזמן רחוק א"ל שיהיו הדברים סתומים עד עת קץ, כי עלה על מחשבתם שהזמן רחוק כ"כ, וכ"א

יחשוב שיגיע הזמן בעת חייו, ועל כן יהיה הזמן נעלם, אבל בעת קץ יוסר הספק, וכל שיתקרב הזמן יהיה הספק מועט, כי זאת ידענו שהגאולה מוכרחת לבא קודם האלף השביעי ואם כן בזמן הקודם היה הודאי (שהוא הזמן המיועד) מועט, והספק בודאי (שהוא הזמן העתיד עד אלף השביעי) היה מרובה, אבל כל שיתקרב הזמן לאלף השביעי יהיה הודאי מרובה יותר, והספק יתמעט יותר, ועל ידי כך תרכה הדעת:

מלכים א', י"ג, י"ד

11 (יא) מן העם שהוסר התמיד, שהוא נעם מרצן הניח, עד העם שימנן השקון שומם. והוא העבודה זרה, ימים אלה ומאתים ותשעים שנה. כי השנה היא כמו יום לרוך, והיום הוא שנה קטנה, גם יש מקום נארוץ לא מהיה שם השנה כולה, כי אם יום אחד יהיו שנה מדשים ממנו יום, והשאר לילה. וממנו נעמד על זה הקץ. כי ידענו שקע"ג שנה אחר מרצן הניח, נשלמו ארבעת אלפים לנראת עולם. ולזה יהיה נעלם זה המספר כשיהיה המספר לפרט האלף הסיסי קי"ח שנה. והנה לא עמדו הקודמים על זה הקץ עם קלות העמדה אליו, מפני שכל אחד מהם היה טורח להמליח משנן יגיע בימיו. ולזה ממלא רז"ל שנתנו קלים רבים, וכלם לנו, כי היו משמלים להמליח הקץ קרוב, כדי שלא ימלאשו מן הגאולה המון העם:

ד'ה"ב"ג ד'ה"ב"ג

14 אין מקורות בעולם. מצד אחד, התגלה בדורות האחרונים סידור אלוהי ממקור מסדר סדרי עולם, שאיפשר לנו לכבוש את הארץ. מצד שני, הופיעה התעוררות לבניין הארץ, חשק ליישוב הארץ, שהתחילה עם 'דרישת ציון' של הרב צבי הירש קאלישר, והתעצמה עד שנעשה רעש גדול בין אומות העולם, בזמן הרצל - מדרגה אחר מדרגה. חז"ל אומרים על הפסוק "בן שנה שאול במלכו" - "כבן שנה שלא טעם טעם חטא". הוא איש פוליטיקה אשר לא טעם טעם חטא. זאת המציאות העלאנושית של המכין את מלכות דוד. דוד המלך הוא במדרגה עוד למעלה מזה, מעין המלך המשיחי, עליו נאמר "ירום ונשא וגבה מאוד". במדרש תנחומא כתוב שהמשיח יהיה גדול ממש רבנו. הרמב"ם היה "חסיד" של משה רבנו, ולכן כתב שהוא יהיה רק "קרוב למשה רבנו". לעומת זאת, בגמרא סנהדרין נקרא המשיח "בר נפלי", וצריך להבין אין ניתן כינוי זה של "בן נפלים" למשיח. 10 אלא שיש הרבה מדרגות עד לגילוי השלם של קץ משיח. המובן של הביטוי קץ הוא סוף. קץ הגלות נפגש עם קץ המשיח, וקיימות מדרגות מדרגות עד שמתגלה המדרגה המשוכללת. תלמיד-הכם אחד שאל את אבא הרב זצ"ל: במשך הדורות, גדולי ישראל חישובו קוצים, והם לא התקיימו, אך אפשר להבין זאת? השיב אבא הרב זצ"ל: הרבה מדרגות יש עד לגילוי הקץ. גם התורה, שהיא אלוהית שמימית עילאית, יורדת אלינו מן השמים, ומשתלשלת מדרגה אחר מדרגה עד לגמרא שאותה אנו לומדים. כמו כן, הרבה הכנות ומדרגות נחוצות עד להופעת המשיח. המשיח האמיתי הוא ברנפלי, בן הנפלים, בן של הרבה מדרגות והכנות בדרך הופעת הגאולה השמימית בתחנותיו. לכן אנו מוצאים בגמרא סנהדרין נויפה נגר מחשבי קיצין שגורמים לריפיון באמונה.

20 לעומת זאת מציינת הגמרא בהמשך שיש קץ גלוי. "ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה שנאמר: 'אתם הרי ישראל, ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל, כי קרבו לבוא'". ורש"י מסביר: "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה, אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר". הקץ המטלה מופיע בקיבוץ גלויות ובנתינת ארץ-ישראל פירותיה. לעומת זמן הגלות, בו היה מצב של "ברגוז" בין ריבונות-עולם ובינינו, וכן בין ריבונות-עולם הארץ - עכשיו ארץ-ישראל נותנת פירותיה בעין יפה לבניה המתקבצים בתוכה. אין זה מקרה! ריבונות-עולם הולך ומתפייס איתנו, לכן היבולים עולים יפה. כאשר מסתכלים על הדברים במבט של אמונה שלמה ושל הכרה אמיתית, אז רואים את די' ההולכת ומנחה אותנו, והנטייה עלינו לטובה ולברכה.

אמת הניח, ארץ ישראל, י"ג, י"ד

